

Aan de rand van het konflikt tussen de historische en de zedenroman

DOOR

P. DE KEYSER

I

DE PRIJSVRAGEN VAN DE MAATSCHAPPIJ: DE TAAL IS GANS HET VOLK

Eén der stichters van de maatschappij van Nederlandse letterkunde in 1836, Edward Degerickx, jarenlang haar secretaris en zelf schrijver van 'n paar toneelstukken, heeft ons bij de 25e verjaring van de stichting van de maatschappij in 1861 een « Schets eener geschiedenis der maatschappij : de Taal is gansch het Volk » nagelaten.

Edward Degerickx, te Gent geboren in 1805 († op 24 mei 1881) was alsdan 56 jaar oud. Zijn schets werd voorgedragen in openbare algemene zitting van 15 september 1861 en werd integraal opgenomen in het toenmalig over gans Vlaanderen gelezen veertiendaags tijdschrift voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen De Eendragt (nrs 7 en 8 van de jaargang 1861), waarvan Frans Rens, voorzitter van De Taal is gans het Volk, de ziel was.

Bij ontstentenis van bewaard geschreven documenten van de maatschappij vóór 1861, op enkele tot nog toe zeldzame uitzonderingen na (de eens bestaand hebbende registers der Handelingen van de maatschappij zijn jammer genoeg zoek geraakt), is de Schets van E. Degerickx vrijwel onze voornaamste bron voor de geschiedenis van deze voor het Vlaams cultuurleven na 1830 zo belangrijke vereniging.

Na gewezen te hebben op de noodlottige scheuring van Noord en Zuid tengevolge van de gebeurtenissen van de 16e eeuw en het verval van de « vlaamsche letteren » in de 17e en 18e eeuwen, ziet Degerickx een heropflakking van de « vlaamsche nationale geest » bij het gloren van de 19e eeuw. Als voorbeelden van die herleving haalt hij als lid van de koninklijke rederijderskamer : de Fonteine aan dat de Catharinisten van Aalst in 1809 een prijsvraag : « de Lof der Belgen » uitschreven, de Fonteinisten van Gent in 1812 een dichtwedstrijd belegden, met als onderwerp : de Veldslag van Friedland met de daarop volgende Vrede van Tilsit. Hij herinnert er aan dat niet minder dan 26 nederduitse dichtstukken werden ingestuurd, o.a. door de later beroemd geworden vader der Vlaamse beweging, Jan Frans Willems.

Met de vereniging van de noordelijke en zuidelijke gewesten tot het Koninkrijk der Nederlanden mocht men op een nieuwe bloei van de « vaderlandsche letteren » hopen. Als belangrijke gebeurtenis in die vurig verhoopde bloei stipt hij in 1819 de verheffing aan van de Kamer van Rhetorica de Fonteine tot Koninklijke maatschappij en de toevoeging

bij haar bestaande afdeling voor declamatie en toneelkunst van een afdeling voor Nederduitse taal- en letterkunde. Onder haar leden telde men figuren als Ridder Vervier, D'Hulster, Schrant, L. De Potter.

Deze afdeling vormde in 1821 een afzonderlijke letterkundige maatschappij onder de kenspreuk: *Regat prudentia vires*. Het aantal werkende leden van dit letterkundig genootschap beliep bij de zestig beoefenaars van de Nederduitse letterkunde. De Omwenteling van 1830 was voor het gebruik der moedertaal en de beoefening van haar letterkunde een ramp: de maatschappij *Regat prudentia vires* ging te niet¹.

Evenmin als Jr. Ph. Blommaert in zijn « Geschiedenis van de Fontaine », die in de « Staetsomwenteling van 1830 » weliswaar een gevaar zag voor de « zedelijke onafhankelijkheid en de geestesontwikkeling des Vlaamschen volks », maar dit gevaar zag te keer gegaan door « het sterk getemperd nederduitse volk van België », gaf Edward Degerickx de moed niet op: « De liefde voor de moedertaal kan niet gedooft worden » schrijft hij, en als bewijs hiervan haalt hij de in 1834 verschenen « Nederduitse Letteroefeningen » aan. Wat echter ontbrak was een « vereenigingspunt », waar « de hoogschatters en beminnaars der vaderlandsche letterkunde » konden samenkomen en van gedachten wisselen.

« Een der stichters onzer vereeniging, uit Noord-Nederland teruggekeerd, kwam zich te Gent vestigen en onderhield vriendschappelijke betrekkingen met eenen anderen beoefenaar der vlaamsche letteren » zo bericht hij ons zonder namen te noemen. We veronderstellen dat de uit Nederland teruggekeerde F.A. Snellaert² moet zijn geweest en de andere beoefenaar der vlaamse letteren wellicht Frans Rens, die immers de levenslange voorzitter van de Taal is gans het Volk is geweest.

Beide lettervrienden zonnen op middelen om een maatschappij te stichten: « Daar beide echter hier met weinige persoonen bekend waren, was de groote moeilijkheid voor hen vijf beminnaars hunner moedertaal aan te treffen, om deze inrigting tot stand te brengen ». Dit onontbeerlijk getal werd eindelijk gevonden en de maatschappij: « De Taal is gansch het Volk » werd gesticht.

We kunnen door de samenstelling van de redactie van de « Bijdragen voor letteren, kunsten en wetenschappen van de Gazette van Gend », uitgave van de Taal is gans het Volk, ongeveer raden wie die vijf waren: F. Rens, F.A. Snellaert, J. Fr. Willems, H. Ph. Blommaert en E. Dege-

(1) Het genootschap *Regat prudentia vires* hield zijn vergaderingen in de Universiteitsbibliotheek (tegenwoordige Stadsboekerij aan de Ottogracht). Behalve hooger vermelde vooraanstaande persoonlijkheden waren J.L. Kesteloot, W.L. Mahne, P. Jonglas, Haefkens van de partij. Het genootschap schreef in 1824 prijsvragen uit: één voor stijl en welsprekendheid (Lofrede op Godfried van Bouillon) en één voor de dichtkunst (De Koophandel). In 1826 verscheen bij de Gentse uitgever A.B. Steven een bundel: « Verhandelingen en Prijsverzen uitgegeven door de Gendsche Maatschappij van Nederlandsche Taei- en Letterkunde. » Ter gelegenheid van het Eerste Nederlands Letterkundig Congres in 1849 schonk de in Nederland wonende ex-professor J.L. Kesteloot het archief van het genootschap aan het Stadsarchief van Gent.

(2) En niet Prudens van Duyse, die op 14 augustus 1832 te Gent promoveerde tot *doctor utriusque juris* na een kortstondig verblijf in Nederland in 1830.

rickx. Prudens van Duyse, ofschoon men de kenspreuk van de maatschappij aan zijn beroemd vers uit « Aen België » (1834) ontleende, zal er wel niet toe behoord hebben, daar hij toenmaals nog te Dendermonde verbleef.

In elk geval hielden de stichters hun eerste vergadering op 10 februari 1836³.

Op 5 mei 1836 mocht de jonge maatschappij zich verheugen in de aanwezigheid van 14 werkende, 11 ere-leden en 27 corresponderende ledenleden. J. J. Micheels, die behalve over de stichtingsdatum, goed ingelicht is over de aanvankelijke werkzaamheden weet ons mede te delen dat op de eerste vergadering J. F. Willems tot ere-voorzitter werd uitgeroepen en dat er besloten werd dat « de werkende leden, bij wekelijksche beurt, zijn gehouden in iedere vergadering een letterkundig voortbrengsel, liefst van eigen vinding, maar hetwelk ook uit de werken van andere schrijvers mag worden overgenomen, voor te leggen, onverhinderd de willekeurige spreekbeurten, welke men verlangt te vervullen ». Op dat gebied was Prudens Van Duyse, volgens de getuigenis van zijn biografie de ijverigste: in de periode van 1839-1847 droeg hij 300 stukken van eigen vinding voor, in de periode van 1850-1851 toch nog 83 stukken⁴.

E. Degerickx licht ons nog uitvoeriger in over de werkzaamheden van de nog jonge maatschappij: niet alleen worden de lezingen gepubliceerd, en dit op voorstel van de drukker-uitgever Vander Haeghen zelf, in hogervermelde « Bijdragen voor letteren, kunsten en wetenschappen » bij wijze van feuilleton, maar ook afzonderlijk, van de Gazette van Gent (4 jaargangen, van 1836 tot 1839), maar wordt er gedacht aan de inrichting van een boekerij met uitleendienst voor de leden, door aankopen, inschrijvingen en schenkingen bestendig verrijkt. Dit lokaal is geen openbaar gebouw van de stad, ofschoon een aanvraag hieromtrent aan het Stadsbestuur werd gedaan. Sedert 29 juli 1837 wordt wel een toelage verleend. De werkende leden vergaderen wekelijks in een gehuurd lokaal: « de wekelijksche zittingen van dit Genootschap, te rekenen van Vrijdag 7 oktober 1836 zullen worden gehouden in deszelfs Vergaderzaal, ten huize van den heer Amand Fostier, in de Bennesteeg, n° 2, te Gent »⁵.

Hun belangrijkste werkzaamheid naar buiten, die de werkende leden naam en faam bezorgden doorheen gans het Vlaamse land, bestond in het regelmatig uitschrijven van wedstrijden of prijsvragen ter aanmoediging van « jonge letterminnaren ».

(3) J.J. Michiels, die een uitvoerige monografie schreef over Prudens Van Duyse, en ten tijde van het voorzitterschap van J.J. Heremans (na de dood van Fr. Rens in 1874) secretaris was van de Taal is gans het volk, haalt als stichtingsdatum 10 februari 1835 aan. Dit kan niet juist zijn daar de 25^e verjaring van de stichting in 1861 wordt herdacht.

(4) Zie hierover Dr. C. De Baere, Bijdrage tot de geschiedenis van de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde en Geschiedenis onder kenspreuk: « De Taal is gansch het Volk » (Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie, 1958 (bl. 653-665)).

(5) Gelegen in het centrum der stad, tussen Veldstraat, Voldersstraat en Mageleinstraat. Bijdragen der Gazette van Gend, 1° jg. (1836), bl. 64. Later bevond zich het lokaal in andere koffiehuzen en in stadsgebouwen, o.a. samen met het Van Crombrughe-Genootschap.

Overlopen we deze prijsvragen in de loop van het bestaan van de Taal is gans het Volk dan stellen we vast dat ze de weerspiegeling zijn van de bekommelingen en de noden van het Vlaamsche cultuurleven op verscheiden gebied : letterkunde, taalkunde, muziek, geschiedenis. Men oordele : op 10 juli 1839 werd een dubbele prijskamp voor poëzie en proza kond gemaakt. Het onderwerp van de prijskamp is een historisch onderwerp zowel voor de poëzie als voor het proza. De historische roman is immers aan de orde van de dag : De Leeuw van Vlaanderen, van Hendrik Conscience verscheen, na het Wonderjaar, in 1838. Men vroeg een stuk in proza over de regering van Maria van Bourgonje (sic) en een ontboezeming in verzen over Jacob van Artevelde.

In 1841, de tijd van het Vlaams-Duits zangverbond, waarvoor Prudens Van Duyse met hart en ziel ijverde, werd een gouden eerpenning, ter waarde van 300 F, uitgelooft voor het leveren van een « nederduitschen tekst » op 18 der meest beroemde Duitse Choorzangen of Liederen van vier of meer mansstemmen. Het was een Nederlander, de Heer Wap, die vóór 1830 als student te Gent verbleef en alstoen doctor in de wijsbegeerte en letteren te 's Hertogenbos gevestigd was, die de medaille verwierf.

In 1847 luidde de prijsvraag : « Een nederlandschen zedenroman uit den tegenwoordigen tijd. » Over de in de Vlaamse letterkundige geschiedenis beroemd geworden zedenroman met sociale inslag : Mijnheer Luchtervelde, door Eugene Zetternam, die in deze prijskamp de overwinning behaalde, handelen we later om de opsomming der ons bekende prijsvragen van de Taal is gans het Volk niet te onderbreken. Er waren namelijk vier uitgebreide romans ter beantwoording van deze prijsvraag ingediend en door een gelukkig toeval is ons de inhoud ervan bekend geworden.

In 1851 nieuwe prijsvraag, dit maal op het gebied van de zuivering der moedertaal : « aan te geven en te bewijzen de Barbarismen, inzonderheid Gallicismen en Germanismen, welke sedert een 20-tal jaren in de gedrukte vlaamsche schriften en vooral in dag- en weekbladen voorkomen. » De prijsvraag moest in 1852 vernieuwd worden, daar er geen antwoord was binnengekomen. Op deze tweede oproep kwam er een zeer uitgebreid antwoord. De maatschappij erkende op verslag van de aangestelde beoordelaars, de geijkte term van de tijd luidde rechters, de bijzondere verdienste van de bijdrage, maar kon er evenwel niet toe besluiten ze te bekronen. Er werd besloten een schadeloosstelling aan de auteur uit te betalen ten bedrage van 300 F. Ze stond gelijk met het bedrag van de uitgelooftde prijs. De auteur was niemand minder dan de dichter Prudens Van Duyse.

In 1853 bedacht De Taal is gans het Volk de Universiteit. Ze schreef een prijsvraag uit voor de studenten : het opstellen van een oorspronkelijk letterkundig of wetenschappelijk geschrift in proza. Het volgende jaar moest de prijsvraag bij gebrek aan belangrijke inzendingen — er waren er twee — vernieuwd worden. Dit maal werd een verhaal : « Lange Jan » door Karel Versnaeyen waardig bevonden voor een vererende vermelding en een aanmoedigende beloning van 50 F.

In 1859 werd een prijsvraag van een geheel andere aard — teken des tijds — uitgeschreven : « Eene beknopte uitspraakleer der nederduitsche taal ». Vier antwoorden kwamen binnen, die alle, zo schrijft Degerickx « door de daartoe aangestelde regters voor verdienstelijk erkend zijn. » De palm ging echter naar de verhandeling van de hr. Karel Lodewijk Ternest, gemeenteonderwijzer te Wetteren. Zijn uitspraakleer werd « den uitgelooften prijs waardig gekeurd ».

In 1860 ten slotte werd er gelegenheid van de aanstaande vijf-entwintigste verjaring van de Maatschappij een dubbele prijsvraag uitgeschreven, één voor poëzij en één voor proza. Het onderwerp voor het gedicht was, opnieuw teken des tijds : « De Verbroedering van Zuid- en Noord-Nederland », voor het proza : « De Geschiedenis der Omwenteling van 1830. Hare oorzaken, hare gevolgen. » Het antwoord op deze laatste vraag werd verwacht tegen het einde van 1862. Op de prijsvraag voor de poëzij werden 10 gedichten ingestuurd, 2 ervan bekwamen een eervolle vermelding met een erepenning voor de auteur.

Na 1860 werden voor zover we konden nagaan nog slechts één prijsvraag uitgeschreven. Het schijnt wel dat 1860 een keerpunt is geweest in de letterkundige belangstelling van de bestuursleden van De Taal is gans het Volk. Taal- en letterkunde krijgen mededingers in de geschiedenis, de oudheidkunde en de sociale problematiek. Nieuwe figuren treden op de voorgrond : Julius Vuylsteke, Napoleon de Pauw, E. en J. Devigne ⁶.

II

DE PRIJSVRAAG VAN 1848

Een hoogtepunt in de prijsvragen-bedrijvigheid van De Taal is gans het Volk is zonder twijfel de in 1847 uitgeschreven prijsvraag : « Een nederlandschen Zedenroman uit den tegenwoordigen tijd ».

Twee punten, te verklaren uit de tijdsgeest, moeten ons hierbij bezig houden : 1° het begrip zedenroman, 2° het begrip tegenwoordige tijd. We moeten hier herinneren aan de belangwekkende bijdrage van Dr. M. De Vroede over « de Finaliteit van de Vlaamse zedenroman in het midden van de jaren 1850 » ⁷, waarin eveneens over de opvattingen van de zedenroman tussen 1840-1850 worden gehandeld. Terecht verwijst Dr. De Vroede naar het ophefmakend artikel van P. J. Van Kerckhoven : « Het historische en het hedendaegsche roman », opgenomen in twee afleveringen van het Kunst- en Letterblad. 6e jaargang, 1845 (25e en 26e aflevering).

(6) Nieuwe archiefstukken, naast diegene door Dr. De Baere in de Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie in 1958 gepubliceerd, stellen ons in staat de geschiedenis van de taal is gans het Volk na de Schets van de geschiedenis der eerste vijf-entwintig jaren door E. Degerickx, die zijn schets in 1861 eindigde, voort te zetten, maar dit zal het voorwerp uitmaken van een andere studie, bestemd voor de « Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie ».

(7) Verschenen in « Spiegel der Letteren » III (1959), blz. 17-32.

De romanschrijver Van Kerckhoven verwerpt de historische roman wegens zijn onwaarachtigheid en breekt een lans voor de hedendaagse roman, d.i. de zedenroman. De schepper of vader van de historische roman is Walter Scott, die het genre « tot den hoogsten graed van verdiensten gebragt heeft, welke hetzelfde kan bereiken » maar Scott heeft weinig goede navolgers gekweekt. Volgens hem is de historische roman à la Scott een niet-navolgingswaardig voorbeeld voor de Vlaamse letterkundigen. De historische roman is een tussenvorm tussen echte geschiedenis en het epos. Aan de geschiedenis « steelt » het feiten, aan het epos « vormen » en « verminkt die beide ». Hij acht het onmogelijk het ver verleden te doen herleven. Zelfs Scott heeft gezondigd tegen de historische feiten in zijn romans, bv. in Quinten Durward. De schrijvers van historische romans maken misbruik van bepaalde tijdperken der nationale geschiedenis, inzonderheid van de Middeleeuwen met hun ridders en van de 16e eeuw met hun geuzen. De historische roman is een gevaar voor de jeugd, die liever naar een roman grijpt dan naar een geschiedenisboek. In zijn kritiek is Van Kerckhoven niet mals. Zonder hem te noemen voelt men dat hij het tegen de opvatting van een historische roman door zijn tijdgenoot Hendrik Conscience heeft : « Men neemt eenige historische daedzaken welke uit haren aerd schoon en belangwekkend zijn; men wringt en kneedt dezelve door elkaar en wat er tot eene schokkende ontkenning aen ontbreekt voegt men er stoutelijk bij... en het weefsel van een roman bestaat. » Wat de historische romanschrijver bereikt is geen nauwkeurige afschildering van de zeden der vorige eeuwen, hij schoeit eenvoudig het karakter der personages op de leest der hedendaagse zeden. Deze aanval tegen de beoefening van de historische roman te onzent heeft zeker bij de Vlaamse letterkundigen stof opgejaagd. Heremans zal in *Het Taelverbond* (1845, bl. 224) de handschoenen oprapen en de historische roman *cum gusto* verdedigen⁸. Wat niet zal beletten dat de redenering van Van Kerckhoven bij sommige letterkundigen zal inslaan en de keus van hun onderwerpen zal beïnvloeden, zelf bij Conscience. Men denke aan « De plaag der dorpen » (1855) en « De Geldduivel » (1856). Vergeten we niet dat Van Kerckhoven de Vlaamse schrijvers van zedenromans is vóór geweest met zijn « Jaak of een arm huisgezin » van 1841.

Wat is zijn opvatting van de zedenroman, die de historische roman moet vervangen ? De zedenroman moet hedendaags zijn. « Door hedendaegsch roman verstaen wij een verhael waervan de gebeurtenissen en de zeden der persoonaedjen welken er in voorkomen, aen onze tijden ontleend zijn. Het is eene afschildering van den tijd welke wij beleven, van de zeden onzer eeuwgenoten, welke het doel en de samenstelling van een dusdanig gewrocht moeten zijn ». Het is duidelijk dat Van Kerckhoven een zedenroman met morele en sociale inslag bedoelt, wat overigens blijkt uit de volgende passus : « Wanneer men gevoelens afmaelt welke in de harten van ieder liggen, wanneer men zedelessen geeft welke in het dagelijksche

(8) Zie hierover Hanot, *Antwerpse tijdschriften*, bl. 119-127, die uitvoerig het artikel van Heremans : « Over den roman » heeft ontleed.

leven op alle oogenblikken kunnen toegepast worden, *wanneer men de ondeugden en gebreken, welke men in de maatschappij ziet heerschen, bekelt en kastijdt*, dan verstaet het volk waer men naer toe wil, het gevoelt het doel van den schrijver, maekt de toepassing welke uit de schriften vloeit en trekt er nut uit en voordeel uit». Hij gaat dus in zijn theorie van de zedenroman veel verder dan de later (omstreeks 1855) schrijvende Jozef Van de Velde, Servaas Dirks, de Antwerpenaar Mathot en de Gentenaar Van Driessche, die in de zedenroman enkel de « idealisering », de verifiënde afspiegeling zien van de « zeden des volks »⁹.

In de toepassing van de moreel-sociale functie van de hedendaagse roman zal, na Van Kerckhoven, Zetternam de voorloper zijn met zijn « Mijnheer Luchtervelde ». Om die reden mag men ze als de letterkundige exponenten beschouwen van de toestanden in de industriële maatschappij in de Europese landen tussen 1830-50, die in Engeland een Dickens hebben voortgebracht.

De prijsvraag van 1847 van De Taal is gans het Volk kwam dus op de juiste tijd. De « tegenwoordige tijd », waarin de gevraagde zedenroman moest spelen, betekende voor de tijdgenoten een tijd van latente economische en sociale crisis. In Vlaanderen heerste hongersnood, niet alleen in een nijverheidsstad als Gent, maar vooral op het platteland. In 1845 en 1846 teisterde een plaag de teelt van de aardappel, het toenmalig volksvoedsel bij uitnemendheid. Het gevolg hiervan was de ondervoeding van een groot deel van de bevolking: de arbeiders en de boeren. De voornaamste oorzaak van de crisis zal wel de voortdurende achteruitgang zijn geweest van de huisnijverheid op de buiten ten voordele van de fabrieksarbeid in de steden, in 't bijzonder in het textielcentrum Gent. Daardoor moest van lieverlede een algemene « mälaise » ontstaan, een toestand van ontevredenheid, die alle klassen van de maatschappij aantastte, behalve misschien de klasse van de nieuwe rijken, de « beati possidentes », de fabrikanten, de vlas- en katoenbarons.

1847-48 zijn de jaren van de hongeroproeren, van de sociale revoluties, van de onstandvastigheid van de tronen der vorsten, waarvan we een weerklank vinden in één van de strofen van « De Vlaamse Leeuw ». Het is het jaar van de Februari-revoluties in het buitenland en sociale woelingen in België. Ze vormen trouwens een keerpunt in de politieke geschiedenis van ons land: vorming van politieke partijen en versteviging van de troon van het Belgisch Vorstenhuis dank zij de voorzichtige en tevens vooruitziende politiek van Leopold I, die door het tijdig ingrijpen van het Belgisch leger in de overval van het « Frans-Belgisch legioen » te « Risquons-tout » de revolutie van de republikeinen en de politieke ontevreden in de kiem smoorde.

Het uitschrijven van een prijsvraag over een nederlandse, men versta in het Nederlands, gestelde zedenroman uit de tegenwoordige tijd was

(9) Hierover wordt door Dr. De Vroede in zijn hogervermelde studie: « De Finaliteit van de Vlaamse zedenroman in het midden van de jaren 1850 » voldoende uitgeweid. Hij geeft hiervan treffende voorbeelden, waarbij de Vlaamse literatuur aan een bepaalde morele functie moet beantwoorden, niet aan een esthetische: zedelijke, i.c. godsdienstige loutering van het Vlaamse Volk.

dus dubbel verantwoord : literair (de zedenroman was in de kritiek aan de orde van de dag), politiek (de smeulende revolutie en de sociale betrachtingen). De uitschrijvers, 'n Frans Rens en 'n Dr. F. A. Snellaert, zullen bij zich zelf gedacht hebben : Hoe zullen de Vlaamse prozaschrijvers van het ogenblik reageren op de droevige economische toestanden van de laatste jaren ?

Zoals bekend werd de roman : *Mijnheer Luchtervelde*, van de toen nog nauwelijks bekende schrijver Eugenius Zetternam, deknaam van Jozef Diricksens, bekroond. Wat minder bekend is geworden is dat vier antwoorden op de prijsvraag werden ingediend, wat helemaal niet bekend was tot nog toe was de inhoud van de drie niet bekroonde werken. Door een gelukkig toeval kwamen de nota's van één der beoordelaars met de samenvatting van de ingediende romans onder mijn ogen¹⁰. We delen hieronder deze beoordelingen mee (in een gebeurlijke bijlage de samenvattingen). Op het omslag van het bundeltje, bestaande uit velletjes postpapier van klein formaat, staat enkel : *De Tael is gansch het Volk : Concours 1848*, en een plaatsaanduiding : *Langerbrugge*. Dit laatste, kon leiden tot de identificering van de beoordelaar.

Langerbrugge gelegen aan het Kanaal van Terneuzen is een gehucht van Evergem, waar Jhr. Ph. Blommaert destijds zijn kasteel of zomerverblijf had. Een handschriftenonderzoek heeft mijn vermoeden volkomen bevestigd.

Vooraleer over te gaan tot deze beoordelingen van Jhr. Ph. Blommaert dit uittreksel uit de *Eendragt* (2e jg.) van Zondag 12 maart 1848, waarschijnlijk van de hand van F. Rens :

« Letterkundige Wedstrijden

De Maetschappij van vlaemsche letteroefening met kenspreuk : de tael is gansch het volk, te dezer stede, stelde, bij prijsvraag van den 12 mei 1847, ter behandeling tegen den 1n dezer, voor : Een nederlandschen zedenroman uit den tegenwoordigen tijd (*Eendragt*, 1e jg. n° 26). Vier uitgebreide werken, die elke ten minste 150 blz. druks in 8°, zouden beslaen, zijn ingekomen, namelijk :

- n° 1 *Arm en Rijk*, of de geschiedenis van twee huisgezinnen. Kenspreuk : Geluk, wie durft op U nog hopen ?
- n° 2 *Mijnheer Luchtervelde*, waerheden uit onze tijd. Kenspreuk : *Salus populi suprema lex*.
- n° 3 *Vlaenderen gedurende 1845-46, 1846-47*. Kenspreuk : *Uit liefde tot de moedertael*.
- n° 4 *De Vlaemsche Burgervrouw*.
Kenspreuk : *La bourgeoisie est la conservatrice des mœurs*.

De Commissie van beoordeling bestond uit de hh. F. Rens, voorzitter, F.A. Snellaert, bestuerlid, Jonkheer Ph. Blommaert, baron Julius de Saint-Genois en J.F.J. Heremans, werkende leden». Hieronder volgen de beoordelingen van Jhr. Philip Blommaert :

(10) Thans gecatalogeerd onder nr. 3306 (handschriften) van de U.B.G.

- « n° 1 ARM ËN RIJK, of de geschiedenis van twee huisgezinnen (Geluk : Wie durft op u nog hopen ?)
- Deze roman is eene tegenoverstelling van het arm zedig huisgezin van Pieter, met het ontuchtig gedrag des rijken koopmanszoon Alfried. Het is niet zeer dramatisch voorgesteld en het plan mogelijk was te eenvoudig, niet genoeg samenhangend, noch ineen gesmolten. De zeden, gebruiken zijn daerin niet beschreven, te zeer gelaekt of bespot. De tael is goed, de stijl vloeiend.
- n° 2 MIJNHEER LUCHTERVELDE, waerheden uit onze tijd (Salus populi suprema lex)
- Goed roman, goede tael en stijl, dichterlijke voordragt, soms verheven, soms tedere gedachten. Het karakter van Luchtervelde en zijn afschuwelijk gedrag mogelijk op eene al te ruwe wijze voorgesteld. Overigens afwisselend van onverwagte toevallen en in 't algemeen aendagtboeiend.
- Hier en daer goede gedachten over den tegenwoordigen socialen toestand, de concurrentie en ondernemingen, mecaniquen, enz. desorganisatie van het werk. Diepe blik in het hart des menschen.
- n° 3 VLAENDEREN, GEDURENDE 1845-46 en 1847. (Uit liefde tot de Moedertael)
- Droom : het lachend landschap Vlaenderen, door den hongersnood vervolgd.
- Aentrekkelijke lectuer door afwisselende en steeds belangwekkende voorvallen. De voordragt zou dichterlijker kunnen zijn, de tael zuiverder.
- Is dit meer op Vlaenderen dan op andere streken toe te passen; want de hongersnood bij 't gemis der aardappelen woedde schier door geheel Europa.
- Het vooroordeel op geboorte en rang is in dit tijdvak zeer verminderd zoo niet gansch verdwenen : de rijkdom en staet der familie worden thans meestal alleen in acht genomen.
- n° 4 DE VLAEMSCHE BURGERSVROUW. Zedenroman.
- (Kenspreuk : La bourgeoisie est la conservatrice des mœurs).
- Deze roman is eene langdradige, vervelende, alledaegsche geschiedenis. Het huwelijk van Felicita en Felix, hunnen wederwaerdigheden zoo lang hij commies was, hoe hij controleur werd, enz. als doormengd met kleinigheden van het huiselijk leven, dagelijksche samenspraken, postwagen, enz. Nazarius van Poelgeest en dezès vrouw komen slechts tweemaal voor. Eindelijk zonder actie, zonder belang. Tael en stijl zijn goed ».

We wenschen aan deze beoordelingen van één der rechters, Jhr. Ph. Blommaert, niets toe te voegen. Men zal de overeenkomst van het thema van n° 1 Arm en Rijk en van n° 2 Mijnheer Luchtervelde, waarin het eveneens over de arme Gentse werkliedenfamilie en de rijke fabrikantenfamilie gaat, opmerken. Het is alleen maar jammer dat we slechts de samenvattingen en niet de teksten van n° 1, maar vooral van n° 3 Vlaenderen gedurende 1845-1846 en 1847, bezitten. Dit n° 3 zou zeker

een tijdsdocument van de allergrootste betekenis voor de geestesgesteldheid tijdens de hongerjaaren in Vlaanderen zijn geweest.

Hoe liep de prijsvraag van 1848 verder af? Het is opnieuw De Eendragt, 3e jg. n° 3, van zondag, 2 juli 1848, die ons de mededeling brengt dat, samen met de feestvergadering van de Fonteinisten (de Kamer van Rhetorica had eveneens een toneelprijskamp uitgeschreven ter gelegenheid van de 400ste verjaring van haar stichting) de maatschappij de Taal is gans het Volk op maandag, 26 juni 1848 de gelegenheid heeft te baat genomen haar prijswinnaar « den kaporaal Diricksens » in de « Promotiezaal der Universiteit » in 't openbaar te huldigen. Inderdaad was op dat ogenblik Jozef Diricksens (alias Eug. Zetternam) korporaal bij het 1e Linieregiment, 2e bataljon, 4e compagnie, in garnizoen te Dendermonde. De voldoening, ook de geldelijke, moet bij de jonge auteur groot zijn geweest: de uitgeloopte prijs bedroeg drie honderd (goud)frank. Zoals men weet werd het bekroonde werk: Mijnheer Luchtervelde, dat immers over « waarheden uit onze tijd » ging, al zeer spoedig ter perse gelegd door de firma J.E. Buschman, Ossenmarkt te Antwerpen, verscheen al in 1849, en is thans naar het bevoegd oordeel van Ger. Schmook ¹¹ een bibliografische zeldzaamheid.

(11) Zie o.a. « Bibliofilistisch » detail in verband met Zetternam's Mijnheer Luchtervelde, 1848 » door Ger. Schmook in « Spiegel der Letteren » (4^e jg., 1950, nr 2).

BIJLAGEN

In de Bijlagen geven we slechts de samenvattingen van n° 1 ARM EN RIJK en van n° 3 VLAENDEREN, GEDURENDE 1845, 1846 en 1847. De tekst van n° 2 MIJNHEER LUCHTERVELDE is ons door de druk bekend. De samenvatting van n° 4 DE VLAEMSCHE BURGERSVROUW laen we weg wegens de onbenulligheid van het thema en van de uitwerking. Twee huisgezinnen van klerken, Felix Rustand en Nazarius van Poelgeest, worden vergeleken. Felix is gehuwd met Felicita, die een goede huisvrouw is, spaarzaam en geordend. Ze sterft evenwel in het laatste hoofdstuk. Nazarius begint als klerk zoals Felix, maar is gehuwd met Catharina, een coquette vrouw. Nazarius maakt carrière, wordt controleur en inspecteur en geeft soirées, waarin zijn vrouw uitblinkt. Nazarius is niet gelukkig, Felix is het, dank zij zijn Vlaamse burgervrouw wel. De auteur legt met voorliefde de nadruk op het voorbeeldig, eenvoudig, gelukkig huisgezin van Felix. Wie de auteur is van deze roman, evenmin als van n° 1 en n° 3 kunnen we niet gissen. Isidoor Van Doosselaere schreef een verhaal : *Adelheide van Poelgeest*, proza, waarvoor hij een eervolle vermelding kreeg in de wedstrijd van 1848, uitgeschreven door het « Vlaemsch gezelschap » te Gent.

Hier volgen dan de samenvattingen van Jhr. Blommaert :

n° 1 ARM EN RIJK, of de geschiedenis van twee huisgezinnen

(Geluk ! Wie durft op u nog hopen ?)

- I. Het huisgezin van Bert den werkmán; hem wordt een zoon geboren, Pieter in het doopsel genaemd. Beschrijving van de plegtigheden bij het doopsel en kraembed in deze volksklas gevolgd : pakjes zuiker, p. broodjes met geroosten paling, feestmael : 10 dagen na het kinderbed kerkgang der vrouw. Opvoeding van Pieter; tot 7 jaren bij de moeder; tot 15 ter school; dan op eenen werkwinkel om het timmeren te leeren. — Bert de vader (1802) wrocht bij eenen koopman in koloniale waren, won eene goede daghuer, — Pieter is 25 jaren; hij werkt bij den rentier Kastki; de ton bier is uitgelopen; gramschap des rentiers op zijne meid Lisa... Wie zal ze dan betalen? Ik antwoordt Pieter, door medelijden bewogen. Hij neemt de meid onder zijne bescherming en ten zijnen huize... Declamatie over den rijkdom : gelijkheid en vrijheid. Bert's vrouw, Pieter's moeder sterft... Pieter treedt in echf met Lisa, de meid des rentiers. Beschrijving van het huwelijksfeest in deze klasse. Een jaar later bracht Lisa een dochterken ter wereld, die den naam van Angelica ontving.
- II. De heer van Bronheim een opgekomen koopman en uitreeder behandelde zijn werklieden zacht en welwillend; bij hem wrocht Bert, Pieters vader. Klacht over het verminderen van het werk, van den dagloon, het verdieren der eetwaren, enz; concurrentie onder de werklieden; (minder loon) concurrentie onder de verschillende landen. Concurrentie onder de bazen, door de entreprisen.

De heer van Bronheim gaat een tweede huwelijk aengaen, met de wed. van een notaris. Beschrijving van een trouwfeest in deze volksklas; op een ander dag dan Woensdag: de costumen, rijtuigen: stadhuis: kerk; dejeuner de noce, reis. — Mevr. van Bronheim in een gezegende staet... (overdreven beschrijving van zwangerschap). De geboorte van het kind: doop ten stadhuize; het kind wordt niet medegevoerd. Het kind aen eene voedster toevertrouwd (blaem hier over; thans zeer ongegrond; want slechts wordt eene voedster aengenomen wanneer er noodzakelijkheid toe bestaet). Bezoeken na het kraembed. De pastoor komt hem aflezen, niet als bij werklieden die ter kerk gaen. Mevr. van Bronheim sterft: Beschrijving eener begraiving. De zoon van den heer V. Bronheim uit den eersten echt, nu 18 jaren oud, verliet de kostschool om de handelszaken aen te leeren; hij heette Alfreo. Hij was niet als de vader welwillend en zacht jegens het werkvolk, trotsch en hoogmoedig...

Alfred in het salon redekavelt met vriend Arthur over soirée, avondvergadering, bals, Arthur beschrijft de onaangenaamheden hiervan, en hekelt overdreven met deze vermaken.

Men ziet dat de schrijver met dezelve weinig bekend was; verdere levenswijs van Alfred: caféhuis, vittend: theater.

- III. Debut eener forte chanteuse in de Juive; Alfred over dezelve verliefd; Arthur niettegenstaande het verzoek van Alfred zal er tegen stemmen. De forte chanteuse wordt verworpen met eene meerderheid van slechts éene stemme. Hieruit rijst onenigheid tusschen Arthur en Alfred. Alfred des avonds nog geeft Arthur verraderlijk een slag op den hoed. Verdere twist in het caféhuis daerover: Alfred weigert het tweegevecht. Arthur doet zich van de forte chanteuse, waer op Alfred verliefd was, beminnen, gaet met dezelve in en concert, waer Alfred was, enz. Alfred beroep Arthur in een tweegevecht met de pistool. Alfred gekwetst, maer de wonde was niet doodelijk.
- IV. Het huis van Pieter: Lisa met hare dochter Angelica, die in kant werkt, zou geern een paer schoenen hebben... Pieter komt thuis wanhoopig dat hij geen werk vindt; dat men hem een frank voor dagloon aanbiedt, enz. Klagt over den tijd. De vader Bert kout van zijn eer, tracht den zoon te troosten daer hij altijd werk zal hebben bij den heer Van Bronheim. Het land is de macht der rijken; de rijken kiezen de vertegenwoordiging; het senaet kan slechts uit rijken zijn samengesteld... Over de vrijheid en slecht gevolg van de afschaffing der gilden en ambachten. Zou ieder manlijk hoofd slechts een bedrijf laten uitoefenen... Een werkman mag niet huwen... Den ganschen winter had Pieter geen werk; zij leefden met hetgeen Bert won. De kleederen in de Berg van Bermhertigheid.
- V. Het huis van Van Bronheim. Rekeningbriefjes die het slecht gedrag van zijn zoon Alfred doen kennen worden voorgelegd: droefheid des vaders; de zoon belooft zich te beteren. Hij betert zich een korten

tijd, de vader vereffent alles. Nu wordt Alfried schijnheilig en vervalt in zijn vorige ongebondenheid. De vader van Alfried gaat op reis naar Frankrijk en Italië, en laet zijn handelszaken aen Alfried over, die nu 28 jaren telde. Blijdschap van Alfred, drinkt een flakoen Bourgonjewijn, zingt, enz. als zijn vader in de kamer komt, met Mijnheer Kastki, op wiens zicht hij beefde. Mijnheer Kastki die het schijnheilig en slegt leven van Alfried den vader had doen kennen, wordt om rede (sic) wraak van Alfried bedreigt, die daerop uit de kamer en het huis verdreven.

De heer van Bronheim door eene beroerte geslagen, 4 dagen nadien overleden.

Alfried betaelt de schuld aan Kastki: die men bij eede zweert nooit de oorzaak des vaders dood aan hem alleen bekend te verspreiden.

- VI. Vastenavond te Gent; beschrijving. Het huis van Pieter, Angelica is 18 jaren geworden. De oude Bert in den hoek des haards met een pijpje te rooken. Pieter leest wat eene moeder lijden kan. Lisa wascht de schotels.

Angelica scheen iemand te wachten. Marten, Angelica's vrijer komt binnen. Alfried gaet op de tour rijden... Wij gaen ook naar het tour en tavond naar het bal. — Wandeling op het tour. Caleche met Alfried en drie vrienden; bemerken Angelica. — Alfried tracht Marten te verwijderen, naer Mexico te zenden. Marten neemt den voorstel aen. Morgen vertrekt het schip. — Alfried had gedurende de wandeling ten toure gewed met zijne vrienden van Angelica de zijne te maken voor het wederkeeren des karnavals. Alfried legt het den ouden Bert alles verkeerd uit; en zegt dat Marten van Angelica afziet. — De oude Bert zal het haer niet durven zeggen; Alfried zal des avonds komen en haer alles bekend maken. Alfried stelt Angelica voor van te zijnen te komen om de keukenmeid die nu oud geworden te helpen om grote huer-somme. Angelica zal zich overdenken, over den daghuur van den ouden Bert... van hetzelfde hangt het geluk van u allen af... Angelica besluit eindelijk als meid bij Alfried te gaan wonen.

- VII. Brief van Barten, die alles ontdekt. Bert vliegt er mede naer Alfrieds huis. Hij vindt Alfried voor Angelica geknield... De oude Bert keert met Angelica naer huis. Droefheid der familie ...Alfried woedend daer hij zijne wedding verloren zag... Het schip naar Mexico varen vergaet met man en muis niet ver van de Kaep de Goede Hoop (om naer Mexico te varen vaert men langs daer niet heen). Hij verliest een tweede schip. Kan de 100.000 franken bij Kastki niet betalen, bekomt één dag uitstel.

- VIII. Het huis van Pieter te huren; hij woont in een afgelegene wijk op een zoldertje, de oude Bert ligt te bed, enz. Pieter is zinneloos. In de uiterste ellende: geen eten, geen drinken, Angelica mager en bleek. Angelica bedelt; komt Alfried tegen, die haer goud belooft als zij hem volgt; zij weigert hem te volgen; maekt zich bekend en geeft haer toch eenige goudstukken... Alfried keert tehuis.

Kastki komt om het geld te ontvangen. Alfried steekt het briefje in den loop der pistool en schiet zich door het hoofd.

- IX. Angelica was te laet met hulp gekomen; grootvader en moeder bezweken. Een priester brengt haer troost. — Alleen bij Kastki als deze sterft.

Over rijkdom en armoede. — Angelica door 's priesters toedoen als dochter aengenomen.

n° 3 *VLAENDEREN*, — gedurende 1845-1946 en 1847

Droom. — Het lachend landschap Vlaenderen, door den hongersnood vervolgde.

- I. *Een schets uit het Ambachtsman leven.* — De goede Simoen's dochter sterft; 's winters; werkt des nachts. Morgen en avondgebed. — Maria — De booze huismeester — de Deurwaerder — Zij moeten hun huis verlaten —
(zonder kleur of poëzij beschreven)
- II. *De dienstmeid.* — de dienstmeid dochter van Simoen bekomt 100 F van haren meester heer Bitterman; zoo wordt Simoen gered — Bitterman misleidt naderhand de meid.
- III. *De verloren brievenstasch.* — Bitterman's docher Eugenie is terug uit het klooster gekomen; hare schooljaren zijn voorbij — Clemence komt haer dikwijls bezoeken: geschiedenis van de ongelukken voor de ouders van Clemence, den koopman van D... wederbaren bij de omwenteling van 1830. Na de schuldvereffening had Van D... nog een groot kapitaal in bankbriefjes en wissels in zijne brievenstasch waarbij zij stilletjes konden leven: hij verliest deze brievenstasch en dus alles wat hem overbleef.
Twee mannen: een klerk en een werkmán vinden deze tasch, deelen in eenen kroeg de briefjes en wissel, maer de klerk neemt wel een derde meer dan tgeen hem toekwam.
De naam des eigenaars stond op de tasch.
- IV. *Hoe Venus soms door den tolk der liefde hare kinderen lijden doet.* De twee gebroeders Valentin en Rudolf, graven vander C... rijden uit. Valentin is droefgeestig en verhaelt aan Rudolf de rede dezer geestgesteltenis. — Hij mint zonder hoop van wedermin; hij mint Clemence; hij was er eenige keeren bij door tussenkomst des broeders, die een schilder was. Thans is het ganse huisgezin op eens verdwenen, en hij weet niet waer het gevaeren is; hij zou ze tot gemalin nemen. Rudolf is voor geene malloote, en zoekt slechts lustige vrouwjes. —
- V. *Het behoefstige huisgezin.* — Valentin valt ernstig ziek; zijne moeder en familie vroeger uit al hare kracht tegen de liefde tot Clemence trachten nu dezelve op te spooren, in hoop dat hare tegenwoordigheid Valentins gezondheid zou herstellen. — Hier volgt eene geschiedenis van een behoefstige huisgezin; van Bello en hare kinderen; deszelfs echtgenoot zat vast als deel gemaakt hebbende der zamenrottingen te Gent. Mevrouw de gravin V. Der C. helpt deze ongelukkigen. (Waer gaet dit heen?)

- VI. *Hoe de voorvallen in den tuin van Bitterman zich opvolgen.* — Rosalia Bitterman's meid gelegd van een dood kind; hopende hare eer te bewaren werpt zij het in den waterbak. De opzigster Theresia ontdekt en haelt den politiecommissaris. Rosalia ontsnapt door de vlugt. — De moeder van Clemence sterft; Clemence is ziek, Eugenie bezorgt en waekt haer; Adolf, Clemence's broeder, de jonge schilder wordt op Eugenie verliefd. Hij vraegt hare hand; Bitterman wijst de vraag af; en troost zijne dochter met de hoop dat de heer Grendelslodt hare hand heeft gevraegd. Hierop was Adolf en zijne zuster Clemence vertrokken zonder aen iemand te zeggen waerheen. — De baron de St Julien komt nog 2000 Gulden leenen aan Bitterman; hij bekومت ze niet... Na 15 jaren biedt zich een vreemdelling bij Bitterman aen; het was de werkmán, die de brievenstasch gevonden had; en dreigt hem van alles aen de familie V D... (nu Willem) bekend te maken hoe noodlottig hem dit geld was! — Bitterman belooft aen Adolf zijne dochter te geven en hij zelf met Rosalia te trouwen. De onbekende eist nog 10.000 fr. om alles geheim te houden. — Als Bitterman in de eetplaats trad, vind hij zijne dochter in onmacht, die waerschoijnlijk alles had gehoord.
- VII. *De aanhouding van Rosalia.* Vertwijfeling van Rosalia; zij komt bij hare ouders thuis terug; haer vader de goede Simoen. — De commissaris komt er naer haer zoeken; zij wordt vastgenomen en opgeleid. Vader Simoen wordt er zinneloos van. — Edward Rosalia's vrijer slaet door wanhoop gedreven tot alle slach van buitensporigheden over; hij wordt eindelijk aengenomen in een struikrooversbende (de bende van Zoerzel).
- VIII. *Valentin.* — Valentin herstelde zich traegzaam; deszelfs oom, een kanonik, brengt hem troost en hoop: hij zal met Clemence huwen. Maer Valentin heeft zijnen stervenden vader beloofd hun geslacht en naam niet te krenken.
- IX. *De moord van Bitterman.* — Bitterman trok alle avonden uit en kwam slechts na middernacht te huis: een speelhuus dat hij openhield was de oorzaak van deze gewoonte. Nu een winteravond trok hij weder laet in den nacht naer zijn huus als hij door twee manspersoonen werd aengevallen en afgemaekt. Dàer hij stervende lag fluisterde de eene hem in het oor: Dits de straf voor tgeen gij Rosalie misdeed! en den anderen: «Dits de straf des onrechtvaardigen».
- X. *Clemence en Eugenie.* Eugenie als de onbekende haer vader was komen spreken had het woord: brievenstasch vernomen, en de gansche geschiedenis aen haer door Mm V D... verteld was haer te binnen gekomen. Na den dood haers vaders zweefde dit nog immer in hare gedachte.
Brief van Clemence Willem aen Eugenie Bitterman uit Brussel welke haren staet, bezigheid en droevige zieltoestand beschrijft: zij zal het kloosterleven verkiezen, zoodra haer broer Adolf nu een

weinig ziek zal genezen zijn. Brief van Eugenie Bitterman naer Clemence Willem, maekt de dood haers vaders, hare ziekte bekend, verzoekt aen Eugenie terug te keeren.

Eugenie om het onrechtvaardig goed terug te kunnen geven dacht met Adolf in echt te treden. Adolf en Clemence keeren bij Eugenie terug, en daer waren zij reeds als Valentin er in kwam, om over het lot van Clemence aen te spooren. Valentin vraegt aen Adolf de hand zijner zuster. Clemence neemt den voorstel aen.

XI. *De ongelukkige moeder.* —

Vrouw Simoen Moerman met hare kinderen in het bosch, waer hut bij hut en armelieden woonen; haer uitgezonden kind om te bedelen komt niet terug; 3 dagen later wordt het dood in het bosch op het busseltje hout, gevonden, een maend naderhand werd moeder en kinderen door hongersnood en typhus in het graf gerukt.

XII. *Nog eene binderpael.* — De moeder van den graef Valentin tracht nog eene vertraging of beletsel bij te brengen tot het huwelijk met Clemence. Eindelijk staet zij hierin toe. Adolf huwde denzelfden dag met Eugenie, die den helft harer rijkdoms aen Clemence afstond om de misdaed haers vaders te herstellen.